

De Gevolgen van Gabinia

Een onderzoek naar slavernij, piraterij en politiek spel in de Late Romeinse
Republiek

Koen Terheijden

s1019404

15-06-2022

Dr. Miriam J. Groen-Vallinga

9456 woorden

Piraterij is een aspect van alle tijden. Van de gouden eeuw van piraterij tussen 1650 en 1730 waarover vele romantische verhalen geschreven zijn tot de piraten die vandaag de dag nog steeds actief zijn rond de kusten van Afrika, Azië en Zuid-Amerika.¹ Al sinds mensen goederen van waarde verplaatsen over de zee zijn er mensen geweest die hier misbruik van maakten. De Middellandse Zee in de tijd van de Romeinse Republiek was zeker geen uitzondering.

De Romeinse Republiek was zeer bekend met zeerovers. In de derde eeuw voor Christus kregen ze bijvoorbeeld al te maken met de Illyrische groeperingen die aan de oostkust van de Adriatische zee leefden. Polybius beschreef hen in zijn Romeinse geschiedenis als een volk dat leefde van roof op zee. Meerdere Romeinse interventies bleken ineffectief totdat Illyrië uiteindelijk door Augustus aan het Romeinse Rijk toegevoegd werd.² De groeperingen uit Illyrië waren niet de enige piraten die Rome teisterden. Little benoemt naast hen ook nog Grieken, Etrusken en andere Italische volkeren die de Tyrreense Zee onveilig maakten.³ Toch was geen van deze groeperingen zo bedreigend voor Rome als de Cilicische piraten in de eerste en tweede eeuw voor Christus zouden zijn.

De Cilicische piraten, een verzamelnaam voor groeperingen van piraten die over het gehele Middellands Zeegebied opereerden en volgens de Romeinen uit de berggebieden van zuidoost Turkije kwamen, waren volgens Shaw een direct resultaat van eerdere Romeinse interventies. Rome vernietigde bestaande hellenistische koninkrijken en beperkte de macht van overgebleven staten zodanig dat er een enorm machtsvacuüm ontstond. Shaw vertelt dat dit vacuüm hierna gevuld werd door gestaag groeiende piratengroeperingen. Rome handelde volgens hem aanvankelijk niet tegen deze piraten om drie verschillende redenen. Ten eerste hielden de zeerovers de hellenistische koninkrijken zwak, waardoor ze geen bedreiging voor Rome konden vormen; ten tweede konden de piraten gebruikt worden als legitimatie van militaire interventie; ten derde brachten de piraten een groot aantal slaafgemaakten op de markt, zij waren in Italië broodnodig.⁴

Over dit laatste punt bestaat echter geen consensus in de academische wereld. Historici zoals Shaw, Anderson en Beek die over antieke piraterij schrijven beweren dat Rome groepen zeerovers vaak met rust lieten om de aantallen slaafgemaakten die zij op de markt brachten.⁵ Ook andere historici die niet specifiek piraterij als onderwerp hadden ondersteunen dit punt. In een artikel over een grote muntenvondst in Roemenië beweerde Crawford dat dit onder andere kwam door de vermindering in

¹ ICC Commercial Crime Services, <https://www.icc-ccs.org/piracy-reporting-centre/live-piracy-map> (geraadpleegd 5 april 2022).

² Benerson Little, *Pirate Hunting. The Fight Against Pirates, Privateers, and Sea Raiders from Antiquity to the Present* (Lincoln 2010) 64-64.

³ Ibidem 53.

⁴ Brent D. Shaw, 'Bandits in the Roman Empire', *Past & Present* 105:1 (1984) 3-52, aldaar 39.

⁵ J. L. Anderson, 'Piracy and World History: An Economic Perspective on Maritime Predation', *Journal of World History* 6:2 (1995) 175-199, aldaar 184; A. L. Beek, 'The Pirate Connection: Roman Politics, Servile Wars and the East', *TAPA* 146:1 (2016) 99-116, aldaar 105.

mediterrane piraten na de verschillende Romeinse interventies in de laatste eeuwen voor Christus.⁶ Daarnaast betoogde Kay in zijn boek over Romeinse economie ook dat slavenhandel sterk beïnvloed werd door piraterij.⁷ Literatuur die over piraterij gaat, of tenminste literatuur die niet specifiek over slavernij gaat, creëert het idee van een slavenmarkt die sterk beïnvloed wordt door de vangst van mensen door piraten.

Daartegenover staan historici die specifiek antieke slavernij behandelen. In 1980 beweert Harris bijvoorbeeld dat piraterij nooit een significante bron voor de slavenmarkt geweest had kunnen zijn. Hij geeft hiervoor wel nog een uitzondering voor de tweede eeuw voor Christus.⁸ Bij twee latere artikelen van Scheidel en Harris over Romeinse slavernij en de bronnen daarvan, uit 1997 en 1999 respectievelijk, wordt piraterij als bron niet eens genoemd.⁹ Ook in 2011 wordt piraterij als bron niet benoemd in de lijst met grote bronnen voor de slavenmarkt door Bradley.¹⁰ In een artikel uit 2011 van Scheidel wordt piraterij wel weer benoemd als bron voor slaafgemaakten. Hier staat de bron echter ook niet in een goed licht. Scheidel beweert namelijk dat piraterij als bron overschat wordt.¹¹ Hier gaat hij dus actief in tegen wat de teksten over piraterij zeggen. Historici die specifiek slaafgemaakten en de aantallen daarvan onderzoeken zijn dus overwegend van mening dat de invloed van piraterij insignificant was.

Er zijn echter twee historici die zich buiten de eerdergenoemde groepen positioneren. Bovenstaande auteurs gaan namelijk uit van een vast narratief. Publius Servilius Isauricus en M. Antonius Creticus waren niet succesvol in het beteugelen van de Cilicische piraten en Pompeius was dit wel. Deze twee historici pogen dit narratief te breken. Day beweert namelijk, op basis van bronnen uit de tijd van M. Antonius Creticus, dat Antonius' campagne tegen de piraten niet zo gefaald was als latere bronnen dat laten blijken.¹² Daarnaast betoogt De Souza dat het succes van Pompeius eerder een politieke stunt was dan de waarheid. De effectiviteit daarvan zou overdreven zijn door voorstanders van Pompeius en het probleem van de piraterij zou niet volledig opgelost zijn.¹³

Het is die piratenjacht van Pompeius, die als gevolg kwam van de *Lex Gabinia*, waar dit essay zich op zal focussen. Wat is de verhouding tussen het praktische en het politieke succes van deze piratenjacht vanuit het standpunt van Pompeius en zijn volgers? Op drie verschillende manieren,

⁶ M. H. Crawford, 'Republican Denarii in Romania: The Suppression of Piracy and the Slave-Trade', *The Journal of Roman Studies* 67:1 (1977) 117-124, aldaar 121.

⁷ P. Kay, *Rome's Economic Revolution* (Oxford 2014) 202.

⁸ W. V. Harris, 'Towards a Study of the Roman Slave Trade', *Memoirs of the American Academy in Rome* 36:1 (1980) 117-140, aldaar 124.

⁹ Walter Scheidel, 'Quantifying the Sources of Slaves in the Early Roman Empire', *The Journal of Roman Studies* 87:1 (1997) 156-169; W. V. Harris, 'Demography, Geography and the Sources of Roman Slaves', *The Journal of Roman Studies* 89:1 (1999) 62-75.

¹⁰ K. Bradley, 'Slavery in the Roman Republic' in: Keith Bradley en Paul Cartledge eds., *The Cambridge World History of Slavery* (Cambridge 2011) 241-264, aldaar 250.

¹¹ Walter Scheidel, 'Roman slave supply' in: Keith Bradley en Paul Cartledge eds., *The Cambridge World History of Slavery* (Cambridge 2011) 287-310 aldaar 297.

¹² S. Day, 'The Date and Scope of M. Antonius Creticus' Command against the Pirates', *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte* 66:3 (2017) 298-330.

¹³ Philip De Souza, *Piracy in the Graeco-Roman World* (Cambridge 2002) 172-175.

praktisch en politiek, zal deze verhouding onderzocht worden. Ten eerste zal het effect op de slavenmarkt geanalyseerd worden. Klopt het dat het effect op de Romeinse slavenmaatschappij minimaal was en betekent dat dat de rol van piraten in de slavenmarkt hierom afgeschreven mag worden als marginaal? Ten tweede zal de effectiviteit ten opzichte van de piraten zelf onderzocht worden. Waren de zeeën daadwerkelijk veiliger na de campagne van Pompeius of kwamen er nieuwe piratengroeperingen om de oude te vervangen? Ten derde zal er gekeken worden naar de politieke effectiviteit van de jacht. Op welke manieren was de politieke carrière van Pompeius hierdoor bevorderd of belemmerd?

Dit onderzoek zal zich vooral richten op antieke tekstanalyse. Bij deze analyse komen er zowel tijdgenoten van Pompeius als latere schrijvers en zowel voorstanders als tegenstanders van Pompeius aan het woord. De meeste waarde zal gehecht worden aan verslagen van Cicero, omdat hij een tijdgenoot was van Pompeius. Toch zal er ook rekening gehouden worden met het feit dat zijn verslagen van rechtszaken uiteraard sterk gekleurd zijn. Daarnaast zal er één enkel geval van numismatiek voorkomen. Passages en bronnen zullen geselecteerd worden op basis van het gebruik van verschillende termen die allemaal vertaald kunnen worden naar ‘piraat’, ‘piraten’, ‘piraterij’ of ‘piraterij bedrijven’ of tenminste enig vorm van zeeroverij kunnen bespreken. Voorbeelden hiervan zijn in het Latijn: *pirata* en *piratica*; *praedo* en zijn werkwoordsvorm *praedere*; *latro* en *latronicium*; *Dymaeos* om een reden die in hoofdstuk 2 duidelijk zal worden; en in het Grieks: *πειρατής* (*peirātēs*). Het beantwoorden van de vragen van dit onderzoek zal leiden tot een beter beeld over de campagne van Pompeius als gevolg van de *Lex Gabinia*.

Burgers, Slaven en Piraten

Om te beginnen wordt de slavenmarkt besproken. Zoals eerder vermeld waren vooral de historici die zich bezig hielden met Romeinse bevolkings- en slavenaantallen sceptisch over de invloed van piraterij als bron van slaafgemaakten in het oude Rome. Binnen deze groep bestaat echter nog een discussiepunt, namelijk tussen de zogeheten ‘low counters’ en ‘high counters’. Zoals de naam al impliceert zijn dit historici die binnen de schattingen van Romeinse bevolkingsaantallen meer aan de hoge kant zitten met hun standpunt of juist meer aan de lage kant. Daarnaast is er ook nog discussie over het percentage slaafgemaakten dat er leefde binnen die hoge of lage bevolkingsaantallen. Dit hoofdstuk zal eerst in het kort ingaan waar al hun standpunten vandaan komen. Daarna zal het haar eigen positie duidelijk maken. Vervolgens zal het toetsen of piraterij daadwerkelijk een marginale bron was voor slaafgemaakten. Uiteindelijk zal er gekeken worden of de piratenjacht van Pompeius, die de Cilicische piraterij beëindigd heeft, dus effect heeft gehad op de slavenmarkt.

In de discussie tussen high en low counters gaat het volgens Bradley, Andraeu en Descat met name over de eerste census van Augustus. Een passage uit zijn *Res Gestae* luidt:

In my sixth consulship, with Marcus Agrippa as my colleague, I made a census of the people. I performed the lustrum after an interval of forty-one years. In this lustration 4,063,000 Roman citizens were entered on the census roll.¹⁴

Het beschrijft een volkstelling die Augustus uitgevoerd heeft in 28 v.Chr. Het discussiepunt dat hierover bestaat is of dit getal het aantal mannelijke burgers betreft of dat dit getal ook vrouwen en kinderen meerekent. De woorden die Augustus voor burgers gebruikt zijn in het latijn *civium*, een woord dat letterlijk naar burgers vertaalt, maar wel zowel mannelijk als vrouwelijk kan zijn, en in het Grieks *Ῥωμαίων* of *Romaion*, wat Romeinen of Romeinse burgers kan betekenen. In de vertalingen van het woord zelf is het antwoord dus niet te vinden. Eerdere republikeinse censussen telden alleen volwassen mannelijke burgers.¹⁵ Andreau en Descat leggen uit dat er toch discussie is door het grote verschil met de vorige census die gehouden werd.¹⁶ In 70-69 v.Chr. werd er namelijk een census gehouden die een burgeraantal van 900.000 opleverde.¹⁷ Hierdoor ontstaat er een verschil van 3.163.000 burgers binnen 41 jaar. Andreau en Descat leggen uit dat het noorden van Italië in deze tijd ook burgerschap heeft gekregen, maar dat dit nog steeds niet het verviervoudigen van het burgeraantal verklaart.¹⁸

Door het verschil in de betekenis die historici aan Augustus' censusgetal geven, bestaan er schattingen over de bevolking van Romeins Italië die ver uit elkaar lopen. Low counters zoals Brunt, Andreau, Descat en Scheidel gaan ervan uit dat vrouwen en kinderen meegenomen zijn in de census en geven dus een Italiaanse bevolking van 6 tot 7,5 miljoen in 28 v.Chr.¹⁹ High counters zoals Frank en Lo Cascio gaan uit van een censusgetal dat alleen mannelijke burgers telt. Zij geven een Italiaanse bevolking van 13 miljoen in datzelfde jaar.²⁰ Argumenten die high counters gebruiken zijn het behoud van censustraditie door Augustus, de lage urbanisatiegraad van Italië en de bevolkingsgroei tussen 69 en 28 v.Chr.; argumenten die de low counters gebruiken zijn het bestaan van provinciecensussen waarbij vrouwen en kinderen meegenomen worden, de waarschijnlijkheid van een hoge mobiliseringsgraad, de waarschijnlijkheid van een hoge urbanisatiegraad die niet tegenstrijdig is met een grote agrarische beroepsbevolking en ook de bevolkingsgroei na 29 v.Chr.²¹

Ook over het percentage slaafgemaakten in de Romeinse maatschappij is geen consensus. Hier heb je wederom historici die uitgaan van hogere en lagere percentages. Bradley beschrijft de discussie

¹⁴ Augustus, *Res Gestae* 8 (Frederick W. Shipley, *Compendium of Roman History* (Londen 1924)).

¹⁵ Bradley, 'Slavery in the Roman Republic' 250-251.

¹⁶ J. Andreau en R. Descat, *The Slave in Greece and Rome* (Madison 2011) 51.

¹⁷ Livius, *Periochae* 98 (Alfred C. Schlesinger, *History of Rome. Summaries, Fragments Julius Obsequens* (Londen 1967)).

¹⁸ Ibidem.

¹⁹ P. A. Brunt, *Italian Manpower, 225 B.C.-A.D. 14* (Oxford 1971) 113-120; Andreau en Descat, *The Slave in Greece and Rome* 66; Walter Scheidel, 'Human Mobility in Roman Italy, I: The Free Population', *The Journal of Roman Studies* 94:1 (2004) 1-26, aldaar 2.

²⁰ T. Frank, 'Roman census statistics from 225 to 28 B.C.', *CP* 19:1 (1924) 329-341; E. Lo Cascio, 'The size of the Roman population: Beloch and the meaning of the Augustan census figures', *The Journal of Roman Studies* 84:1 (1994) 23-40.

²¹ Voor een overzicht van argumenten voor high en low counters respectievelijk: Cascio, *The size of the Roman population*; Scheidel, *I The Free Population*.

over de slavenpercentages van Italië tussen de historici die uitgaan van een lage bevolking en hoge slavenaantallen: 33 tot 40% op 7,5 miljoen inwoners, wat leidt tot 1,9 tot 3 miljoen slaafgemaakten in Italië; historici die uitgaan van een hoge bevolking en lage slavenaantallen: 30% op 12-14 miljoen inwoners, wat leidt tot 3,6 tot 4,2 miljoen slaafgemaakten; en de ‘minimalisten’ die uitgaan van een lage bevolking en lage slavenaantallen: 15 tot 25% op 6 tot 7 miljoen, wat leidt tot 1 tot 1,5 miljoen slaafgemaakten.²²

In het academische veld zijn er dus nog genoeg discussies over de Romeinse slavenmaatschappij.²³ Of piraterij hier een significante rol in speelde, ligt dus voor een groot deel aan de interpretatie van zowel Romeinse bevolkingsaantallen als slavenpercentages die het dichtst bij de werkelijkheid ligt. Nu is het zo dat de bovenstaande historici, zoals in de inleiding benoemd is, voor het grootste deel aannemen of zelfs betogen dat piraterij weinig tot geen invloed had op de Romeinse slavenmaatschappij. Daarom kan voor dit onderzoek de meest minimalistische waarde van zowel bevolking als slavenpercentages gebruikt worden. In het geval dat piraterij hier al geen invloed op heeft, heeft het sowieso ook geen invloed op de grotere bevolkings- en slavenpercentages. Daarom zal dit hoofdstuk de numerieke en procentuele waarden van Walter Scheidel aannemen, hij is namelijk de meest uitgesproken combinatie van low counter en minimalist.

In een artikel over de bronnen van slaafgemaakten, waarin Scheidel betoogt dat reproductie de meest belangrijke bron is ten tijde van het vroege Romeinse Keizerrijk, stelt hij na een uitgebreide berekening over vruchtbaarheid en manumissie voor dat er elk jaar 315.000 nieuwe mensen tot slaaf gemaakt moesten worden om het aantal slaven stabiel te houden. 202.000 van deze nieuwe slaafgemaakten zouden volgens hem als slaaf in het rijk geboren worden. 10.000 tot 15.000 slaafgemaakten zouden jaarlijks geïmporteerd worden vanuit buiten het rijk.²⁴ Dit laat 95.000 tot 100.000 vrijgeboren mensen over die jaarlijks binnen het Romeinse Rijk zelf tot slaaf gemaakt moesten worden.²⁵ Scheidel gaat in zijn betoog alleen in op het tot slaaf maken van vondelingen, maar dit is niet de enige interne bron van slavernij. De 95.000 tot 100.000 interne slaafgemaakten konden ook komen van zelfverkoop, schuldslavernij, strafslavernij, rovers en voor dit onderzoek het belangrijkste: piraten.²⁶

Het grootste probleem bij onderzoek naar de invloed van piraterij op de slavenmarkt is zeker niet onbekend bij oudhistorici: er is namelijk een groot tekort aan bronmateriaal. Kwantitatieve bronnen zijn nergens te vinden, dus conclusies moeten getrokken worden uit kwalitatief brononderzoek. Een

²² Bradley, *Slavery in the Roman Republic* 251.

²³ Voor een voorbeeld van zo'n discussie, volg de werken van Harris en Scheidel.

²⁴ In dit onderzoek is er rekening gehouden dat Scheidel deze getallen gebruikt om zijn punt te bewijzen en niet als een realistische representatie van de Romeinse slavenbehoefte.

²⁵ Scheidel, 'Quantifying the Sources of Slaves in the Early Roman Empire'.

²⁶ K. Vlassopoulos, *Historicizing Ancient Slavery* (Edinburgh 2021) 84-85.

citaat dat regelmatig door historici erbij gehaald wordt wanneer het over Cilicische piraterij en slavernij gaat is het volgende fragment van Strabo:²⁷

The exportation of slaves induced them [De Cilicische piraten] most of all to engage in their evil business, since it proved most profitable; for not only were they easily captured, but the market, which was large and rich in property, was not extremely far away, I mean Delos, which could both admit and send away ten thousand slaves on the same day [...]. The cause of this was the fact that the Romans, having become rich after the destruction of Carthage and Corinth, used many slaves; and the pirates, seeing profit therein, bloomed forth in great numbers themselves not only going in quest of booty but also trafficking in slaves.²⁸

Strabo beschrijft hier hoe er op de slavenmarkt op het Griekse eiland Delos dagelijks 10.000 slaafgemaakten verkocht werden. Daarnaast beschrijft hij dat de Romeinen erg veel gebruik maakten van de slavenmarkt op Delos. Deze passage heeft ertoe geleid dat verschillende historici de slavenopbrengst van de Cilicische piraten inschatten als belangrijk voor Rome en dus erg groot.²⁹ Als deze passage inderdaad letterlijk genomen zou mogen worden, zou dit een zeer logische conclusie zijn. Zelfs als niet alle slaafgemaakten in de richting van Rome zouden gaan, zou Delos nog steeds makkelijk de jaarlijkse 95.000 tot 100.000 kunnen leveren die Rome volgens Scheidel nodig had.³⁰

Het probleem is dat de passage van Strabo niet letterlijk gezien moet worden als een dagelijkse beweging van 10.000 slaafgemaakten van de piraten naar Rome. De eerste reden waarom geeft Strabo zelf al. Piraten deden zich volgens hem voor als slavenhandelaars.³¹ Op welke manier weet Strabo dan de reguliere handelaars van de piraten te onderscheiden? De verhouding tussen de twee groepen kan niet gekwantificeerd worden, zelfs schattingen zouden nergens op gebaseerd zijn. Hiernaast is er geen garantie dat de slaafgemaakten die door piraten geleverd worden niet van tevoren al tot slaaf gemaakt waren. De Souza legt uit dat gevangen burgers vaak makkelijker voor losgeld vrijgelaten konden worden in tegenstelling tot de slaafgemaakten die op de markt opnieuw verkocht werden.³² Op deze manier zou het totaal aantal slaafgemaakten niet veranderen. Naast De Souza benadrukken ook Gabrielsen en Lewis het belang van losgeld.³³ Niet alle mensen die gevangen werden door piraten bereikten daadwerkelijk de slavenmarkten. Ook moet niet vergeten worden dat slaafgemaakten op

²⁷ Bijv. Crawford, 'Republican Denarii in Romania' 121; Shaw, 'Bandits in the Roman Empire' 39; Yvon Garlan, 'War, Piracy and Slavery in the Greek World', *Slavery and Abolition* 8:1 (1987) 7-21, aldaar 9-10; V. Gabrielsen, 'Piracy and the slave-trade' in: A Erskine eds., *A Companion to the Hellenistic World* (Oxford 2003) 389-404, aldaar 394-395; Scheidel, 'Roman slave supply' 287-310; en meer.

²⁸ Strabo 14.5.2 (Horace Leonard Jones, *Geography* (Londen 1928)).

²⁹ Dit is in de eerste plaats voorgesteld in: Henry A. Ormerod, *Piracy in the Ancient World* (Liverpool, Londen 1924) 207. Later overgenomen door anderen zoals: Anderson, 'Piracy and World History' 184; O. Patterson, *Slavery and Social Death: A Comparative Study* (Cambridge 1982) 116.

³⁰ Strabo impliceert wel dat het grootste deel van de slaafgemaakten richting het Romeinse Rijk vertrok.

³¹ Strabo. 14.5.2.

³² De Souza, *Piracy in the Graeco-Roman World* 64.

³³ Gabrielsen, 'Piracy and the Slave Trade' 394-395; David M. Lewis, 'Piracy and slave trading action in classical and Hellenistic Greece', *Mare Nostrum* 10:2 (2019) 79-108, aldaar 94-99.

Delos ook nog door hun eigen families of steden teruggekocht konden worden. Het grootste probleem is echter dat de 10.000 van Strabo überhaupt als getal al niet letterlijk genomen moet worden, maar meer gezien moet worden als een benadrukking van Strabo dat er erg veel slaafgemaakten op Delos verkocht werden.³⁴

Door al deze variabelen is het praktisch onmogelijk om te werken met Strabo's citaat wanneer onderzoek naar aantallen het doel is, een probleem dat zich bij elke vorm van kwalitatieve tekstanalyse zal voordoen. Een andere methode om de bijdrage van piraterij aan de slavernij te meten, is de eerdergenoemde methode van Crawford. Hij legt uit dat Sulla in zijn campagne tegen de Cimbri en Teutonen zeer veel gevangenen tot slaaf gemaakt heeft. Hij spreekt ook van de oorlogen van Caesar in Gallië die volgens hem erg veel slaafgemaakten opgeleverd zouden hebben. Daartussen bestaat volgens hem een periode waarin Rome afhankelijk was van piraten voor de slavenvoorraad, totdat Pompeius die piraten uit het spel haalde. Daarom haalde Rome haar slaafgemaakten in die tijd uit Dacië en zijn er zo veel Romeinse munten uit die tijd in de grond daar gevonden. Crawford benoemt dat het slaventekort erger werd toen in 63 v.Chr. verschillende gebieden in het oostelijk Middellands Zeegebied overgenomen werden door de Romeinen.³⁵ Bij deze laatste zaak ziet Crawford echter iets over het hoofd. Na Pompeius' succesvolle oorlogen in het oosten waren er misschien minder gebieden om slaven vandaan te halen, maar Crawford vergeet te benoemen dat deze oorlogen ongetwijfeld ook enorme getalen slaafgemaakten opgeleverd hebben. Het is goed mogelijk dat dit er genoeg waren om de vijf jaar tussen de Mithridatische en Gallische oorlogen te overbruggen.

Het lijkt ondertussen redelijk onwaarschijnlijk dat er een goed antwoord te formuleren is op de vraag van dit hoofdstuk. Het is niet mogelijk om te achterhalen hoe groot de bijdrage van piraterij was onder alle andere bronnen van slaafgemaakten en het is ook praktisch onmogelijk om een verschil te zien tussen de periode voor en na de campagne van Pompeius, omdat die zich afspeelt in een periode van enorme verovertochten voor de Romeinse Republiek. Het is echter niet waar dat er niks over de invloed van piraterij op de slavenmarkt kunnen zeggen. In zijn boek over slavernij legt Patterson het verschil uit tussen 'current means' en 'original means' van slavernij. Current means van slavernij zijn de manieren waarop op een bepaald moment nieuwe mensen tot slaaf gemaakt worden. Daartegenover staan de original means, dat zijn de manieren waarop slaafgemaakten en hun voorouders door de hele geschiedenis heen tot slaaf gemaakt zijn.³⁶ Een voorbeeld van een van de grote current means in de tijd van de Late Romeinse Republiek is slavenreproductie. Al deze nieuwgeboren slaafgemaakten hebben echter ergens in hun voorouders iemand die in zijn leven van vrij naar slaafgemaakt is gegaan, dat zijn de original means van slavernij. Patterson benoemt zelf dat oorlogsvoering en piraterij beide erg grote

³⁴ Gabrielsen 'Piracy and the Slave Trade' 394-395; Scheidel, 'Roman Slave Supply' 297. Voor een verdere uitleg antieke schrijvers en het gebruik van getallen: Walter Scheidel, 'Finances Figures and Fiction', *The Classical Quarterly* 46:1 (1996) 222-238.

³⁵ Crawford, 'Republican Denarii in Romania' 121-122.

³⁶ Patterson, *Slavery and Social Death* 106.

bronnen waren van original means, maar in maatschappijen met grote slavenaantallen een kleine current means was.³⁷

Er is genoeg gedachtewisseling onder historici over de Romeinse bevolking van de laatste eeuw voor Christus. Al decennia wordt er gediscussieerd over de omvang van deze bevolking, het aandeel van slaafgemaakten hierin en de bronnen waar deze slaafgemaakten vandaan kwamen. Piraterij was in deze discussie door de meeste historici afgeschreven als een marginale bron. Dit is een logische conclusie gezien het aantal onberekenbare variabelen rond deze bron. Ook waren er in de tijd dat piraterij als slavenbron het meest kon uitblinken andere manieren tot slaafwinning die haar konden overschaduwen. Waar de meeste historici echter niet naar kijken is het verschil tussen piraterij als current means en als original means. Hoewel er nog steeds geen kwantitatieve data bestaan over piraterij als original means, is het onwaarschijnlijk dat het niet in de top drie bronnen staat naast oorlog en vondelingenslavernij. Als gekeken wordt naar piraterij als original means, kan zelfs een conclusie getrokken worden over de effectiviteit van de campagne van Pompeius op slavernij. In de tijd van grote verovertochten en een sterk beperkte piraterij moet er een flinke verandering ontstaan zijn in de verhouding van de twee bronnen als original means. Oorlog wordt namelijk in verhouding een veel grotere bron dan piraterij.

Het Grote Succesverhaal

Het vorige hoofdstuk gaat er volledig van uit dat piratenjacht van Pompeius een groot succes was. Toch zijn, zoals in de inleiding genoemd is, niet alle historici hiervan overtuigd. In dit hoofdstuk wordt onderzocht hoe effectief Pompeius was in het veilig maken van de zeeën. Verder wordt er gekeken of piraterij, als het dan al verholpen was, ook weg bleef. Ten slotte wordt er gekeken naar het gebruik van de term piraat door antieke schrijvers en de betekenis die daar achter kan liggen. Dit zou het effect van de Lex Gabinia op piraterij in de Middellandse Zee duidelijk moeten maken.

Dat de situatie met de piraten problematisch was voor de Romeinen in de eerste eeuw voor Christus valt moeilijk te betwisten. Geen enkele Romeinse ooggetuigen of historicus ontkent de ernst van de situatie. In zijn speech over de *Lex Manilia* benoemt Cicero dat provincies onveilig waren, bondgenoten niet veilig waren, steden in Anatolië overgenomen werden en zelfs de Via Appia niet gebruikt kon worden door de Romeinen. Je had twee opties: varen in de winter en sterven of varen in de zomer en tot slaaf gemaakt worden door piraten.³⁸ Cassius Dio beschrijft de situatie zelfs nog grimmiger. Volgens hem waren de zeeën zelfs niet vrij van piraten in de winter.³⁹ Uiteindelijk heeft elke antieke schrijver die deze periode beschrijft zijn eigen manier om de wanhoop van de situatie uit

³⁷ Ibidem 106, 115.

³⁸ Cicero, *Pro Lege Manilia* 11, 12, 18 (H. Grose Hodge, *Pro Lege Manilia. Pro Caecina. Pro Cluentio. Pro Rabirio Perduellionis* (Londen 1927)).

³⁹ Cassius Dio 36.21 (Earnest Cary, *Roman History* (Londen 1917)).

te beelden, maar een paar elementen komen vaker terug. Provincies en bondgenoten zijn niet meer veilig;⁴⁰ zelfs steden worden door de piraten overgenomen;⁴¹ belangrijke figuren worden aangevallen en gekidnapt;⁴² zelfs Italië is niet veilig voor de piraten;⁴³ Ostia werd geplunderd;⁴⁴ en als kers op de taart werd de zeehandel geblokkeerd waardoor Rome niet bevoorrad kon worden.⁴⁵ Als Rome al dit leed aangedaan kan worden, terwijl ze al de grootste macht was in het Middellands Zeegebied, betekent dat dat de hoeveelheid piraten in de Middellandse Zee niet onderschat moet worden.

Het is dus logisch dat er een heftige reactie komt vanuit de Romeinse Republiek. Met de nodige moeilijkheden is daarom ook de *Lex Gabinia* doorgevoerd, die Pompeius het oppercommando in de hele Middellandse Zee en de landen daaromheen gaf. Pompeius gebruikte zijn uitgebreide macht om snel en effectief te handelen tegen de piraten. Hoewel de verschillende antieke auteurs verschillende snelheden geven voor het verslaan van de zeerovers, Cicero zegt dat Pompeius van eind winter tot midden zomer met zijn campagne bezig geweest is, Plutarchus en Appianus 40 dagen per helft van de zee rekenen en Livius en Florus erg optimistisch zeggen dat hij binnen 40 dagen volledig klaar was, is hij in elk geval erg snel klaar.⁴⁶ Voor de volledige campagne werd hem namelijk drie jaar gegeven.

Een van de redenen dat Pompeius zo snel klaar was met zijn strijd was volgens Plutarchus en Cassius Dio zijn genadigheid.⁴⁷ Pompeius behandelde zijn krijgsgevangenen erg goed, wat in sterk contrast stond met wat er verwacht werd van de behandeling van gevangen piraten in die tijd. Cicero reageert hier later namelijk nog oordelend op wanneer hij de verhouding tussen praktisch nut en rechtvaardigheid bespreekt:

Their [De Atheners] attitude was better than ours; for we let pirates go scot free, while we make our allies pay tribute.⁴⁸

Door deze *clementia* gaven piraten zich dus snel over aan Pompeius. Er is zelfs geen consensus binnen de antieke schrijvers of hij überhaupt strijd heeft moeten leveren. Waar Strabo zegt dat Pompeius 1300 schepen verbrand heeft en nederzettingen verwoest heeft en Velleius Paterculus en Plutarchus ten minste vermelding maken van een strijd op zee, beweren Florus en Appianus dat hij de piraten zonder strijd heeft weten te verslaan.⁴⁹ Het lijkt logischer dat de strijd toch plaatsgevonden heeft, omdat

⁴⁰ Cic., *Leg. Man.* 11, 18; Dio 36.21.

⁴¹ Cic., *Leg. Man.* 11, 12; Dio 36.21; Plutarchus, *Pompeius* 24 (Bernadotte Perrin, *Lives. Agesilaus and Pompey. Pelopidas and Marcellus* (Londen 1917)); Appianus, *Μιθριδάτειος* 92 (Brian McGing, *Roman History* (Londen 2019)).

⁴² Cic., *Leg. Man.* 12; Plut., *Pomp.* 24; App., *Mith.* 92.

⁴³ Cic., *Leg. Man.* 12, 18; Dio 36.22; Velleius Paterculus 2.31 (Frederick W. Shipley, *Compendium of Roman History* (Londen 1924)); Plut., *Pomp.* 24.

⁴⁴ Cic., *Leg. Man.* 12; Dio 36.22.

⁴⁵ L. Annaeus Florus 3.6.1 (Edward Seymour Forster, *Epitome of Roman History* (Londen 1984)); Plut., *Pomp.* 25; App., *Mith.* 93. Liv., *Per.* 99.

⁴⁶ Cic., *Leg. Man.* 12; Plut., *Pomp.* 26; App., *Mith.* 95; Flor 3.6.15; Liv. *Per.* 99.

⁴⁷ Plut., *Pomp.* 27; Dio 36.37.

⁴⁸ Cicero, *De Officiis* 3.11 (Walter Miller, *De Officiis* (Londen 1913)).

⁴⁹ Strabo 14.3.3; Vell. Pat. 2.32; Plut., *Pomp.* 28; Flor. 3.6.13, 14; App., *Mith.* 95, 96.

Appianus zichzelf later in hetzelfde boek nog tegenspreekt. Hij benoemt namelijk ook dat er ongeveer 10.000 piraten in de strijd gestorven zijn, een strijd die volgens hem nooit gebeurd is.⁵⁰

Of er een strijd geweest is of niet is dus niet duidelijk, maar wat wel duidelijk is, is dat er veel overlevenden waren. Daar moest namelijk een oplossing voor gevonden worden, want bij vrijlating zou het te makkelijk zijn om terug de zee op te gaan. Pompeius oplossing hiervoor was als volgt: hij plaatste de ex-piraten in dunbevolkte of verlaten steden en liet ze het land bewerken. Het zou daarom niet meer nodig zijn om aan piraterij te doen.⁵¹ Velleius Paterculus en Florus nemen het nog een stap verder en zeggen dat het plan was om de ex-piraten te plaatsen waar ze de zee niet meer konden zien.⁵² Deze bewering klopt echter niet, wanneer naar de steden, waarin de ex-zeerovers geplaatst werden, gekeken wordt. Vijf steden worden bij naam genoemd in de bronnen. In Cilicië liggen Soli, Mallus, Adana en Epiphanea en in Achaea ligt Dyme.⁵³ Van deze steden liggen zowel Soli als Dyme aan de zee.

Uit de bronnen ontstaat dus een duidelijk narratief. Er waren enorm veel piraten. Pompeius krijgt het commando over de Middellandse Zee. Binnen een korte tijd zorgt hij dat de hele zee piraatvrij is en hij lost zelfs het langdurige probleem van piraterij op, door de piraten een nieuw leven te geven. Het verhaal dat gepresenteerd wordt is het mooist samen te vatten in een citaat van Florus:

In this victory what is most worthy of admiration? Its speedy accomplishment—for it was gained in forty days—or the good fortune which attended it—for not a single ship was lost—or its lasting effect—for there never were any pirates again?⁵⁴

Maar was de campagne van Pompeius daadwerkelijk zo effectief tegen piraterij? Een citaat van Cassius Dio aan het begin van zijn verslag van de oorlog tegen de piraten lijkt Florus tegen te spreken:

Pirates always used to harass those who sailed the sea, even as brigands did those who dwelt on land. There was never a time when these practices were unknown, nor will they ever cease probably so long as human nature remains the same.⁵⁵

Ten eerste stelt Dio hier voor dat piraterij niet zomaar door de handelingen van één man opgelost zou kunnen worden. Ten tweede moet rekening gehouden worden met de tijd waarin Dio dit schrijft. Cassius Dio leefde in de tweede en derde eeuw na Christus. Zijn uitspraak laat duidelijk zien dat piraterij nog steeds speelt in zijn tijd. Anders zou Dio weten dat zijn publiek de uitspraak niet zou accepteren, gezien Pompeius het probleem van piraterij permanent opgelost zou hebben.

⁵⁰ App., *Mith.* 96.

⁵¹ Plut., *Pomp.* 28; Dio 36.37; App., *Mith.* 96.

⁵² Vell. Pat. 2.32; Flor. 3.6.14.

⁵³ Soli: Str. 5.8, 8.7.5, 14.3.3; Plut., *Pomp.* 28; Dio 36.37; App. *Mith.* 115; Mallus, Adana en Epiphanea: App. *Mith.* 96; Dyme: Str. 8.7.5, 14.3.3; Plut., *Pomp.* 28; App., *Mith.* 96.

⁵⁴ Flor. 3.6.15 (Foster).

⁵⁵ Dio 36.20 (Cary).

Het is dus duidelijk dat piraterij in de Middellandse Zee niet permanent opgelost was. Het is echter niet terecht om het effect van Pompeius campagne in 67 v.Chr. te meten aan de hand van de ervaringen van een man die ongeveer tweehonderd jaar later leefde. Toch bestaan er ook eerdere vermeldingen van piraterij in het Middellands Zeegebied die akelig dichtbij het ‘grote succes’ van Pompeius komen. In een brief van Cicero aan Atticus, die in 44 v.Chr. gepubliceerd werd, vermeldt hij dat het makkelijker was om legers op het land te vermijden dan piraten in de zeeën.⁵⁶ Dit is niet het enige moment in de eerste eeuw voor Christus waar piraten nog een rol spelen op de Middellandse Zee. In zijn verslag van zijn oorlog met Ptolemeïsch Egypte, die plaatsvond in 48 v.Chr., vertelt Caesar dat het leger van zijn tegenstander piraten uit Cilicië en Syrië gebruikt. Ook vermeldt hij dat de inwoners van Pharos, het eiland bij Alexandrië in Egypte, verloren schepen plunderen op de manier zoals piraten dat doen.⁵⁷ Er bestaat nog een vroegere verwijzing naar piraterij, namelijk in 55 v.Chr. In absentie van haar gouverneur (ironisch genoeg Gabinius) en het grootste deel van haar verdedigingsstroepen, wordt Syrië geplunderd door piraten op zo een schaal dat ze haar belastingen aan Rome niet meer kan betalen.⁵⁸ Dit is het eerste voorbeeld van een wedergeboren piraterij op grote schaal en dat 12 jaar na de *Lex Gabinia*.

Het snelste dat piraterij in de bronnen weer opdook was in een verslag van Cicero van een rechtszaak in 59 v.Chr. waarin hij Lucius Valerius Flaccus verdedigt. Flaccus was in 62 v.Chr. de gouverneur van Asia. Tijdens zijn gouverneurschap heeft hij bij steden in zijn provincie geld geïnd voor een vloot. De steden beschuldigen hem van afpersing, gezien een vloot tegen piraten niet nodig zou zijn nadat Pompeius de piraten verjaagd heeft. Cicero komt hier in een moeilijke positie. Hij heeft enkele jaren hiervoor in zijn speech over de *Lex Manilia* beweerd dat Pompeius erg succesvol was en het probleem van de piraten opgelost heeft.⁵⁹ Nu moest hij een man verdedigen die handelt vanuit het idee dat piraterij niet volledig opgelost was door Pompeius. Uit Cicero's verdediging van Flaccus blijkt dat het overdreven succesverhaal van Pompeius misschien precies dat was, overdreven. Cicero geeft namelijk toe dat hij niet uitsluit dat piraterij ooit weer op zou komen. Daarnaast geeft hij ook toe dat Pompeius wellicht niet alle piraten uit de zee verwijderd had.⁶⁰

He destroyed the fleets of the pirates, their cities, their harbours, their lairs, and brought peace to the sea with the utmost valour and unbelievable speed; but he did not undertake, nor need he have undertaken, to accept the blame if a pirate-skiff appeared anywhere.⁶¹

⁵⁶ Cicero, *Epistulae ad Atticum* 16.2 (D. R. Shackleton Bailey, *Letters to Atticus* (Londen 1999)).

⁵⁷ Caesar, *Bellum Civile* 3.110, 3.112 (Cynthia Damon, *Civil War* (Londen 2016)).

⁵⁸ Dio 39.56, 39.59.

⁵⁹ Onder andere Cic., *Leg. Man.* 12.

⁶⁰ Cicero, *Pro Flacco* 28-29 (C. Macdonald, *In Catilinam I-IV. Pro Murena. Pro Sulla. Pro Flacco* (Londen 1977)).

⁶¹ Cic., *Flac.* 29 (Macdonald).

Het is duidelijk dat Cicero hier veel minder stellig is over het succes van Pompeius dan hij in de speech over de *Lex Manilia* was. Daarnaast benoemt Cicero ook een gebeurtenis die Pompeius' eigen zekerheid van zijn succes in twijfel trekt. In 62 v.Chr. vroeg Pompeius namelijk om de bouw van een vloot van 4.300.000 sestertiën om Italië te beschermen. Daarnaast werden ook ruiters langs de kusten gestationeerd voor bescherming.⁶² Als de veiligheid tegen piraten zeker was, waren deze maatregelen niet nodig. Ten slotte benoemt Cicero ook nog meerdere ooggetuigen uit de *eques*, die de piraterij in Asia volgens hem zelf gezien hebben.⁶³ Om piraterij groter af te schilderen dan het was, zou niet in het voordeel van Cicero zijn, want dan zou hij zijn eerdere argumentatie voor de *Lex Manilia* tegenspreken. Er kan dus vanuit gegaan worden dat piraterij vijf jaar na de campagne van Pompeius wederom problematisch was.

Een ander teken dat piraterij niet opgehouden is in de eerste eeuw voor Christus is het argument piraterij. In verschillende situaties wordt piraterij nog steeds als legitimatie voor oorlog gebruikt. In zijn verdediging van Gaius Rabirius Postumus benoemt Cicero dat piraterij in 54 v.Chr. nog gebruikt werd als rechtvaardiging voor een invasie van Egypte.⁶⁴ In een ander voorbeeld, dat toevallig ook over een oorlog met Egypte gaat, noemt Caesar piraten onder de legers van zijn tegenstander. Naast piraten zou dit leger ook bestaan uit deserteurs die de Romeinse discipline vergeten zijn, ballingen die de doodstraf ontwijken en weggelopen slaven.⁶⁵ Waar eerder in dit onderzoek aangenomen is dat het hier letterlijk over piraten gaat, lijkt de verzameling deugdloze mensen die het leger vormen meer te wijzen op een poging tot onwettig maken van de tegenstander. Dit betekent echter nog steeds dat piraterij aanwezig was in de tijd van deze oorlog, anders zou niemand geloven dat het leger uit (onder andere) piraten zou kunnen bestaan. Ook in de filosofie worden piraten nog gebruikt in de jaren na de *Lex Gabinia*. In twee fragmenten van Cicero, één uit *De Officiis* en één uit *Tusculanae Disputationes*, worden piraten behandeld als door en door slechte mensen.⁶⁶ Deze anekdotes over piraten zouden beide niet werken als het lezerspubliek geen ervaringen met piraten gehad zou hebben in hun leven.

Toch kan het ook Cicero gelijk had in zijn verdediging van Flaccus: Pompeius heeft alle piraterij beëindigd, maar hij is er niet verantwoordelijk voor dat nieuwe piraterij opduikt. Dit is namelijk, zoals eerder vernoemd, volgens Dio de menselijke natuur. Het is echter wel problematisch, dat een deel van deze piraterij uitgevoerd werd door dezelfde piraten die Pompeius verslagen heeft. Florus beweert dat dit niet het geval is:

We never gained so bloodless a victory, and no nation was afterwards found more loyal to us.⁶⁷

⁶² Ibidem 30.

⁶³ Ibidem 31.

⁶⁴ Cicero, *Pro Rabirio Postumo* 20 (N. H. Watts, *Pro Milone. In Pisonem. Pro Scauro. Pro Fonteio. Pro Rabirio Postumo. Pro Marcello. Pro Ligario. Pro Rege Deiotaro* (Londen 1953)).

⁶⁵ Caes., *Bell. Civ.* 3.110.

⁶⁶ Cicero, *Tusculanae Disputationes* 2.27 (J. E. King, *Tusculan Disputations* (Londen 1945)); Cic., *Off.* 3.107.

⁶⁷ Flor. 3.4.14 (Forster).

Dit wordt echter tegengesproken door andere auteurs. In een tweemaal eerder besproken fragment van Caesars *Bellum Civile* wordt verwezen naar piraten die specifiek uit Cilicië en Syrië kwamen.⁶⁸ In de vorige paragraaf is beargumenteerd dat dit ook een politieke uitspraak kan zijn geweest van Caesar. Door zijn tegenstander te associëren met piraten, verlaagt hij de legitimiteit van zijn tegenstander, maar door hem specifiek te associëren met Cilicische en Syrische piraten, verlaagt hij ook de autoriteit van Pompeius, van wie hij de burgeroorlog gewonnen had waardoor hij aan de macht kwam. Hij heeft dus een sterke motivatie om hier eventueel over te liegen. Iemand die hier geen sterke motivatie voor heeft is Cicero. Toch noemt Cicero in zijn brieven naar Atticus een groep die de zee onveilig maakten specifiek *Dymaeos*:

It is not surprising that the Dymaeans, having been driven out of their land, are making the sea unsafe.⁶⁹

Cicero had deze mensen piraten kunnen noemen, maar koos er specifiek voor om ze te vernoemen naar Dyme, een van de steden waar Pompeius ex-piraten had geplaatst. De oplossing van Pompeius werkte dus minder effectief dan hoe hij beschreven is.

Een belangrijke theorie die bij deze situatie toegepast kan worden is de theorie van de ‘piracy cycle’. In zijn artikel over piraterij en wereldgeschiedenis beschrijft Anderson hoe de cyclus werkt. Piraterij wordt bedreven door kleine onafhankelijke groepen uit armoede, wanhoop of opportunisme. Bij succes krijgen ze meer en grotere schepen. Organisatie kan ontstaan om activiteiten te coördineren. Piraterij wordt steeds effectiever en de groep piraten sluit zich aan bij een bestaande of wordt zelf een onafhankelijke macht. Succes legitimeert hun macht, bij een nederlaag valt de groep weer uit elkaar tot de kleine onafhankelijke groepjes waar de cyclus begon.⁷⁰ Dit lijkt ook het geval te zijn bij de Cilicische piraterij. Florus benoemt dit in zijn Romeinse geschiedenis.⁷¹ Publius Servilius (later Isauricus) had eerder dan Pompeius de piraten al uit de Middellandse Zee verjaagd en hun grootste steden overgenomen. Toch kwamen piraten weer terug en dit was volgens Florus omdat gevlucht waren nadat ze verslagen waren. Hier speelt zich een voorbeeld van de piracy cycle af. Piratengroeperingen worden groot, ze worden verslagen en gaan uit elkaar, waarna ze wederom groeien bij absentie van onderdrukking. Anderson beschrijft zelf ook het herrijzen van de Ciliciërs in de context van de piracy cycle, maar hoewel hij zelf het narratief van de antieke bronnen volgt en zegt dat Pompeius de macht van de piraten vernietigd heeft, lijkt het logischer dat Pompeius een onderdeel van de cyclus was.⁷² Hij was de macht die de piratengroepering weer uit elkaar liet gaan. Daarna groeiden de wanhopige en opportunistische groepen weer.

⁶⁸ Caes., *Bel. Civ.* 3.110.

⁶⁹ Cic., *Att.* 16.1 (Shackleton Bailey).

⁷⁰ Anderson, ‘Piracy and World History’ 183-184.

⁷¹ Flor. 3.6.4-3.6.7.

⁷² Anderson, ‘Piracy and World History’ 184.

De laatste en misschien wel meest sprekende manier waarop problematische piraterij in de bronnen voorkomt is een passage in de *Res Gestae* van Augustus. In zijn bekende lijst van dingen die hij voor de Romeinse staat gedaan heeft staat het volgende fragment:

I freed the sea from pirates. About thirty thousand slaves, captured in that war, who had run away from their masters and had taken up arms against the republic, I delivered to their masters for punishment.⁷³

Dat er wederom een oorlog gevoerd moest worden tegen de piraten zou een sterk bewijs zijn van de ineffectiviteit van Pompeius' campagne. Verschillende historici zeggen echter dat deze passage niet over een oorlog tegen piraten gaat, maar over de oorlog tegen Sextus Pompeius.⁷⁴ In datzelfde werk gebruikt Augustus vaker eufemismen om burgeroorlogen te beschrijven. De burgeroorlog tussen hem en Marcus Antonius wordt ook in één zin beschreven:

The whole of Italy voluntarily took oath of allegiance to me and demanded me as its leader in the war in which I was victorious at Actium.⁷⁵

De oorlog wordt beschreven als een externe oorlog in plaats van een burgeroorlog. Marcus Antonius wordt ook niet bij naam genoemd. Het is dus niet onwaarschijnlijk dat hij Sextus dezelfde behandeling zou geven.

Toch is Augustus niet de enige die Sextus met piraten verbindt. Cassius Dio en Appianus beschrijven beiden hoe Sextus piraten in zijn leger gebruikte.⁷⁶ Ook hier moet rekening gehouden worden dat de piraten, net als bij Caesar, hier als een politiek motief gebruikt kunnen worden. Anderen in Sextus' leger waren wederom deserteurs, slaven en ballingen, net als ook al het geval was bij het leger dat tegen Caesar zou strijden. Ook is de connectie met piraterij makkelijk te maken door de tactieken die Sextus gebruikte tegen het tweede triumviraat. Hij had namelijk een sterke vloot, bezette daarmee de eilanden rond Italië, voerde plundertochten uit in dat schiereiland en blokkeerde de graantoevoer van Rome.⁷⁷ Al deze acties roepen snel een vergelijking uit met de piraten die ironisch gezien door zijn vader verslagen waren. Het is dus volledig mogelijk dat Sextus niet gebruik heeft gemaakt van piraten. Welch beargumenteert dit op een goede manier in haar boek over Sextus. Op dezelfde manier dat dominante partijen in hedendaagse conflicten de mindere kant afschilderen als rebellen of separatisten, werden dat soort groepen in de Romeinse tijd afgeschilderd als rovers of piraten. Op deze manier wordt Sextus een piraat genoemd.⁷⁸

⁷³ Augustus, *Res Gestae* 25 (Shipley).

⁷⁴ Souza, *Piracy in the Graeco-Roman World* 186; S. C. Stone, 'Sextus Pompey, Octavian and Sicily', *American Journal of Archeology* 87:1 (1983) 11-22, aldaar 11; K. Welch, *Magnus Pius; Sextus Pompeius and the transformation of the Roman republic* (Swansea 2012) 33.

⁷⁵ Aug., *RG.* 25 (Shipley).

⁷⁶ Dio 48.17; App., *Civ.* 5.77.

⁷⁷ App., *Civ.* 5.67, 5.77.

⁷⁸ Welch, *Magnus Pius* 10.

De eerste eeuw voor Christus wordt door antieke auteurs beschreven als een van de gevaarlijkste periodes van de geschiedenis van de Middellandse Zee. Toch zegt elk van hen ook dat Pompeius de zee in minder dan één jaar weer volledig bevaarbaar heeft gemaakt. Sommigen beweren zelfs dat dit zonder enige strijd gedaan is. Ook wordt zijn oplossing, waarbij piraten in steden geplaatst worden als boeren, beschreven als een geniale permanente oplossing voor het probleem piraterij. Toch lijkt het zo dat piraterij helemaal niet zo miraculeus opgelost was als het beschreven wordt. Zo vroeg als vijf jaar na de campagne van Pompeius wordt er al, inclusief ooggetuigen, melding gemaakt van nieuwe piraterij en piraterij blijft een besproken onderwerp voor de rest van de eeuw. Zelfs de piraten die Pompeius in Dyme geplaatst heeft maken volgens Cicero de zeeën weer onveilig. Ook worden piraten in de periode na de *Lex Gabinia* nog steeds gebruikt als argument, bij legitimering en in filosofische voorbeelden. Piraterij was dus nog een zaak waar genoeg mensen mee in aanraking kwamen om retorisch effect te hebben. Toch is er één sterk argument voor het succes van de campagne van Pompeius. De graanhandel, waar Rome afhankelijk van was, liep weer. Er is dus duidelijk wel een vermindering geweest van piraten op de Middellandse Zee. De eerstvolgende keer dat er namelijk vermelding was van een geblokkeerde graantoevoer, lag het niet aan de acties van piraten, zoals we hebben gezien - maar aan het handelen van een Romein.

Pompeius Magnus

De campagne na de *Lex Gabinia* had niet alleen effect op praktische zaken zoals het aantal piraten in de Middellandse Zee of het aantal slaafgemaakten op de markt. Er moet niet vergeten worden dat er één man de leiding nam over deze hele operatie. Het effect op de carrière van een dergelijke man kan enorm zijn. Bij succes zou zijn prestige groeien, bij falen zou zijn politieke carrière voorbij kunnen zijn. Hoewel niet uitgesloten kan worden dat hij handelde vanuit een sterk gevoel van patriottisme of altruïsme, kunnen we er bijna zeker van zijn dat Pompeius zeer bewust was van het effect dat een succesvolle piratenjacht zou kunnen leveren. Zeker aangezien er al meerderen voor hem, zoals Publius Servilius en Marcus Antonius Creticus, niet succesvol in deze taak waren.⁷⁹

Om te beginnen zal dit hoofdstuk een schets maken van Pompeius' populariteit en reputatie voordat hij gekozen werd om het opperbevel tegen de piraten te hebben. Hij is natuurlijk niet een onbekende man voordat hij aan zijn campagne begint en het zou niet terecht zijn om al zijn populariteit daarna aan zijn succes tegen de piraten te binden. Hierna zullen zijn acties tijdens de piratenoorlog beschreven worden en zal betoogd worden dat deze acties politiek gemotiveerd zijn. Uiteindelijk zullen de daden van hem en anderen na de campagne besproken worden, inclusief hoe deze zijn gegroeide populariteit en reputatie weergeven.

⁷⁹ Voor Publius Servilius Isauricus: zie vorige hoofdstuk. Voor Marcus Antonius Creticus: Day, 'The Date and Scope of M. Antonius Creticus' Command against the Pirates'.

De eerste reden waarom het duidelijk is dat Pompeius al een reputatie had voor Gabinia, is het feit dat hij het commando van de operatie überhaupt kreeg. Pompeius kreeg de macht over een enorme legermacht en een enorme vloot. Daarnaast kreeg hij de macht om dit leger en deze vloot overal in en rond het de Middellandse Zee in te zetten.⁸⁰ De Republikeinse Romeinen staan erom bekend hoe angstig ze waren voor koningschap en dus hoe voorzichtig ze waren met het geven van te veel macht aan één persoon. Dit wordt goed uitgebeeld door het volgende citaat van Plutarchus:

Gabinus, one of Pompey's intimates, drew up a law which gave him, not an admiralty, but an out-and-out monarchy and irresponsible power over all men.⁸¹

De herinneringen aan Marius en Sulla en de burgeroorlog die zij gestart hadden waren in deze tijd ook nog vers. Aan de ene kant laat dit zien hoe wanhopig Rome was om het piratenprobleem op te lossen. Aan de andere kant laat dit zien hoe sterk Pompeius reputatie toen al was.

Pompeius was op het moment dat Gabinia doorgevoerd werd dan ook al een bewezen man. Hij had al bekendheid gekregen als generaal onder Sulla. Tijdens de burgeroorlog tegen zijn tegenstanders had hij al grote militaire successen behaald in Sicilië, Afrika en Spanje.⁸² Volgens Plutarchus had hij in deze burgeroorlogen ook al zijn titel *Magnus* gekregen.⁸³ Bij terugkomst met zijn leger in Italië was de oorlog tegen Spartacus nog bezig. Crassus was al maanden bezig om deze slavenopstand neer te slaan. Toen hij hoorde dat Pompeius in Rome aangekomen was, wist Crassus Spartacus effectief te verslaan in een veldslag. Volgens Appianus deed hij dit uit angst dat hij zijn roem met Pompeius zou moeten delen.⁸⁴ Volgens het verslag van Plutarchus was hij hier terecht bang voor, omdat Pompeius hierna een grote groep vluchtende slaafgemaakten executeerde en claimde de opstand voorgoed beëindigd te hebben.⁸⁵ Naast dat dit weer een voorbeeld van een overwinning van Pompeius was, laat dit ook duidelijk zien dat Pompeius in zijn militaire daden nadacht over de politieke winsten die hij eruit kon halen. Ten slotte had Pompeius voordat hij aan Gabinia begon al twee triomfen gehad.⁸⁶

Tijdens de campagne tegen de piraten wordt aan de hand van twee van Pompeius' daden ook duidelijk dat hij politieke winsten in het oog heeft. Ten eerste verzamelt hij een vloot en gebruikt hij die meteen om de graantoevoer veilig te stellen. Cicero beschrijft dit in het volgende citaat:

[Pompeius] visited Sicily, explored Africa, sailed to Sardinia and, by means of strong garrisons and fleets, made secure those three sources of our country's corn supply. [...] and so provided the two seas of Italy with mighty fleets and strong garrisons.⁸⁷

⁸⁰ Vell. Pat. 2.31; Plut., *Pomp* 26; Dio 36.23, 36.37; App., *Mith* 93.

⁸¹ Plut., *Pomp*. 25 (Perrin).

⁸² Plut., *Pomp*. 10-20; App., *Civ*. 108-115.

⁸³ Plut., *Pomp*. 13. Plutarchus weet alleen niet zeker van wie hij de titel gekregen had.

⁸⁴ App., *Civ*. 119.

⁸⁵ Plut., *Pomp*. 21.

⁸⁶ *Ibidem* 22.

⁸⁷ Cic., *Leg. Man.* 7 (Hodge).

Ook Plutarchus benadrukt de focus op het veiligstellen van het westen van de Middellandse Zee en dus de graanbevoorrading van Rome.

He did not, however, sail against them until he had entirely cleared of their pirates the Tyrrhenian Sea, the Libyan Sea, and the sea about Sardinia, Corsica, and Sicily, in forty days all told.⁸⁸

Het veilig stellen van de graantoevoer is een zeer politieke daad. Van alle gevolgen van de enorme piraterij in de Middellandse Zee, werd een tekort aan graan en de gestegen voedselprijzen die daarbij komen het meeste gevoeld door de gemiddelde Romeinse burger.⁸⁹ Door de graantoevoer weer veilig te maken en de voedselprijzen daardoor weer te laten dalen, zou de gemiddelde Romeinse burger het succes van Pompeius' campagne al voelen voordat het daadwerkelijk een succes zou zijn.

Ten tweede valt dit op door zijn behandeling van de piraten. Zoals in het vorige hoofdstuk al benoemd is, was Pompeius erg ontvangend voor overgaven van de piraten en plaatste hij hen in steden in Cilicië en Achaëa. Deze tactiek moet niet alleen gezien worden als een poging tot een snelle overwinning van Pompeius, al helpt dat natuurlijk ook om zijn reputatie te laten groeien, of als een handeling uit liefdadigheid. De beslissing moet gezien worden in de context van het patronagesysteem van de Romeinse samenleving.

Het patronagesysteem was een systeem van verhoudingen tussen *patroni* en *clientes*. In essentie bestond het systeem uit de verhouding tussen twee mannen. De *patronus* leverde vaak bescherming en materiële diensten aan zijn *cliens* en de *cliens* leverde daarvoor steun aan zijn *patronus* in politieke of militaire zin. Voorbeelden hiervan zijn welvarende burgers die voedsel uitdelen aan armere burgers in Rome in ruil voor hun stemmen of generaals die hun soldaten land geven in ruil voor trouwe dienst. Romeinen stonden niet vast in hun positie als *patronus* of *cliens*. Iemand zijn *cliens* kon zelf nog *patronus* zijn van meerdere eigen *clientes* en andersom.

Wanneer deze lens gebruikt wordt bij het kijken naar Pompeius' behandeling van de piraten, kan geconcludeerd worden dat hij de piraten in een vorm van *clientes* verandert. Pompeius levert de zeerovers land en dus een andere vorm van levensonderhoud. In ruil hiervoor leveren deze nu ex-zeerovers hem steun op politieke en militaire wijze. Hoewel ze natuurlijk niet meteen het Romeins burgerschap kregen en dus niet directe politieke steun in Rome zelf konden geven, was het ook waardevol voor Romeinse mannen om een grote achterban en een sterke machtsbasis in de provincies te hebben. Pompeius had hier zelf later nog profijt van in zijn burgeroorlog tegen Caesar, toen hij zijn leger kon bouwen vanuit de provincies, ondersteund door een twee verschillende fragmenten in het werk van Lucanus. In het eerste fragment stuurt Pompeius, nadat hij Italië ontvlucht, zijn oudste zoon om hulp te halen in provincies en bij bontgenoten. In het tweede fragment beschrijft Lucanus de volken die zich bij Pompeius' leger aansluiten.

⁸⁸ Plut., *Pomp.* 26 (Perrin).

⁸⁹ Zowel Dio als Livius geeft de graantoevoer ook als belangrijkste reden voor de *Lex Gabinia*. Dio 36.23; Liv., *Per.* 99.

Stir up the Euphrates and the Nile—every region where the glory of my fame penetrates, every city where the name of Rome became famous after my exploits. Bring back to the sea the Cilician colonists now dispersed over the land; [...] the first North wind must waft you to Epirus. Thence seek fresh strength in the lands of Greece and Macedon, while winter grants time for peace.⁹⁰

[...]and the Cilicians, no longer pirates, put forth in regular ships of war.⁹¹

In beide fragmenten verwijst Lucanus direct naar de Cilicische ex-piraten die Pompeius te hulp schieten. Toch moet hier wederom rekening gehouden worden met wat in het vorige hoofdstuk besproken is. De associatie van Pompeius met piraterij kan een poging van Lucanus zijn om hem onwettig te maken.

Lucanus is echter niet de enige die Pompeius associeert met het gebruik van zijn Cilicische *clientes*. Tijdens de campagne Pompeius was een van zijn voorgangers namelijk ook nog bezig met de bestrijding van piraterij. Metellus (later Creticus) was nog steeds aan het strijden op Kreta. De Kretenzers wilden, nadat zij gehoord hadden van de *clementia* van Pompeius, zich alleen aan hem overgeven, niet aan Metellus. Hij accepteerde dit, Metellus niet. Als reactie hierop stuurde Pompeius soldaten om de Kretenzers te beschermen tegen zijn collega. Onder deze soldaten bevonden zich Cilicische (ex-)piraten.⁹² Het feit dat de ex-zeerovers door Pompeius voor militaire doeleinden gebruikt konden worden, wijst erop dat zij weldegelijk een soort afhankelijkheidsrelatie behielden met hem en, zoals in het vorige hoofdstuk beschreven is, misschien ook nog met zijn zoon.

Ook nadat de campagne tegen de piraten voorbij was, hield Pompeius nog vast aan de winsten die hij ermee behaald had. Pompeius probeert zichzelf te presenteren als de man die de zeeën en daarmee de graan bevoorrading veilig gemaakt heeft, maar, in tegenstelling tot zijn voorgangers, ook veilig gehouden heeft. Het was ook zijn ook zijn officiële taak om de graanbevoorrading te overzien. Een taak die hij volgens een beschrijving van Plutarchus uiterst serieus nam.⁹³ Zijn familie ondersteunde hem hierin. Zijn schoonzoon, Faustus Cornelius Sulla, liet een zilveren *denarius* slaan voor Pompeius:⁹⁴

⁹⁰ Lucanus 2.235 (J. D. Duff, *The Civil War* (Londen 1928)).

⁹¹ *Ibidem* 3.230.

⁹² Dio 36.17a-36.19.

⁹³ Plut., *Pomp.* 50.

⁹⁴ RRC 426/4b.

Deze munt laat aan de voorzijde Hercules zien en aan de keerzijde een wereldbol met drie kleine kransen eromheen en één grote krans erboven. Linksonder een *aplustre*, een versierend aanhangsel van hout aan de achterstevan van Romeinse schepen, en rechtsonder een korenaar. Welch legt uit dat de drie kransen staan voor Pompeius' drie triomfen en dat de scheepsversiering en korenaar een duidelijke connectie leggen tussen Pompeius, de veilige zee en de bevoorrading van graan.⁹⁵ Ook vroeg Pompeius, zoals in het vorige hoofdstuk besproken is, naar het bouwen van een vloot. Hij probeerde de zeeën daadwerkelijk vrij te houden en dus zijn reputatie hoog te houden.

Niet elke actie kwam vanuit Pompeius of zijn familie. Een ander groot voorstander van Pompeius had er ook profijt bij als de man in aanzien steeg. Deze voorstander was Cicero. De Souza ondersteunt dit. Hij legt uit dat Cicero, als een persoon die zich achter Pompeius schaarde, het nodig had dat Pompeius iets groots gedaan had. De Souza noemt het zelfs de 'mythe van Pompeius' spectaculaire overwinning op de piraten'.⁹⁶ Het werk waarin Cicero Pompeius het meest ophemelt is het verslag van de verdediging van de *Lex Manilia*. Dit was een wet die voorgesteld werd door Gaius Manilius. Pompeius zou, naast de macht die hij al had door Gabinia, ook nog het commando tegen Mithridates overnemen van Lucullus, met alle provincies en legers die daarbij hoorden. Behalve Cicero beschrijven de antieke schrijvers de *Lex Manilia* niet erg positief.⁹⁷ Cicero beschrijft de wet uiteraard wel positief, zijn grootste argumenten voor zijn het geweldige karakter en de geweldige successen van Pompeius. De hele speech leest als een lofrede en dit is al te zien aan een van de eerste zinnen:

⁹⁵ Welch, *Magnus Pius* 48.

⁹⁶ Souza, *Piracy in the Graeco-Roman World* 172, 174-175.

⁹⁷ Vell. Pat. 2.33 beschrijft Manilius als een man met een slecht karakter; Plut. *Pomp.* 30 betoogt dat Pompeius te veel macht kreeg door deze wet; Dio 36.42 beschrijft hoe Manilius deze wet voorstelde uit paniek na een onpopulair eerder wetsvoorstel, daarnaast was de oorlog met Mithridates al zo goed als over volgens Dio.

For it is mine to speak of the unique and extraordinary merits of Gnaeus Pompeius, and a speech upon that topic is harder to end than to begin; so that my task as a speaker lies in the search not for material but for moderation.⁹⁸

De rest van de redevoering volgt deze toon. Daarnaast worden de piraten ook beschreven als een enorme onoverwinnelijke vijand.⁹⁹ Het volgende citaat laat erg sterk zien hoe Cicero Pompeius afschildert als de grote held die deze onoverwinnelijke vijand toch kon verslaan:

Great Heavens! Is it possible that the incredible, the superhuman genius of a single man has in so short a time illumined the darkness which beset his country, that you, who but lately saw with your eyes a hostile fleet before the Port of Tiber, now hear the news that there is not a pirate ship within the Portal of Ocean?¹⁰⁰

Het is overduidelijk dat Cicero hier zijn retorisch vermogen gebruikt om Pompeius' overwinning groter te maken dan het was om zijn standpunt te ondersteunen.

Het zou ook succesvol zijn. De Lex Manilia is doorgevoerd en Pompeius reputatie was enorm. Zelfs na zijn dood waren de gevolgen hiervan nog merkbaar. De handelingen van Pompeius' vijanden zijn hier sterke indicatoren van. Door zijn tactieken tijdens de burgeroorlog met Caesar, namelijk het overnemen van de graanvoorraden en het blokkeren en uithongeren van Italië, werd Pompeius vergeleken met piraten.¹⁰¹ Hoewel het een logische vergelijking is om te maken, gezien er maar twee decennia tussen de twee crises zitten, blijft het ook een poging tot zwartmaken van Pompeius. Piraten waren zoals eerder vernoemd bij de Romeinen regelmatig een politiek motief om mensen onwettig te maken.

Zelfs Pompeius' zoon, die als zijn erfenis Pompeius' roem en strijd voort zou zetten, zou nog lijden onder deze lastercampagne.¹⁰² Of Sextus daadwerkelijk piraten en slaven gebruikte, is zoals eerder besproken nog maar de vraag. Wat vaststaat, is dat zijn tegenstanders het belangrijk vonden om duidelijk te maken dat hij dit deed. Het was blijkbaar nodig om de populariteit en de legitimiteit van Sextus in te perken. Populariteit en legitimiteit die hij grotendeels van zijn vader geërfd had.¹⁰³ Zelfs Sextus' oudere broer Gnaeus Pompeius, over wie weinig vooraanstaande Romeinen een goed woord konden spreken, was nog geliefd genoeg door het volk dat Caesar zijn overwinning over hem niet publiekelijk durfde te vieren.¹⁰⁴ Dus zelfs na zijn militaire ondergang en daaropvolgende dood, bleef Pompeius' reputatie bestaan bij zijn zoons en bleef het een bedreiging voor hun tegenstanders.

⁹⁸ Cic., *Leg. Man.* 1 (Hodge).

⁹⁹ *Ibidem* 11-12, 18.

¹⁰⁰ Cic., *Leg. Man.* 12 (Hodge).

¹⁰¹ Welch, *Magnus Pius* 55.

¹⁰² Dio 48.17; App., *Civ.* 5.77; Aug., *RG.* 25.

¹⁰³ Welch, *Magnus Pius* 113.

¹⁰⁴ App., *Civ.* 2.101.

Uiteindelijk had Pompeius al een grote reputatie voordat hij begon aan zijn campagne tegen de piraten. Ten eerste vertrouwde het volk hem de macht over zo'n ongekend grote macht en hadden ze er vertrouwen in dat hij er geen misbruik van zou gaan maken. Hij had al meerdere militaire successen gehad in Sicilië, Afrika en Spanje (en een propagandistisch succes bij de oorlog tegen Spartacus). Hij had ook voor het begin van de piratenoorlog al twee triomfen gehad. Tijdens deze oorlog was hij ook zeer bewust politieke keuzes aan het maken. Hij focuste zijn initiële acties op het veiligstellen van de graantoevoer, wetende dat dit hem de meeste waardering in Rome op zou leveren. Daarnaast was hij actief bezig met het bouwen van een machtsbasis in de oostelijke provincies. Hier had hij daadwerkelijk ook nog baat bij tijdens zijn burgeroorlog met Caesar. Ook nadat de piraten verslagen waren bleef Pompeius doorbouwen op zijn succes. Hij nam de taak op zich om de graanvoorziening veilig te houden, wat een constante herinnering voor Rome was wat hij voor hen gedaan heeft in de piratenoorlog. Zijn familie liet hier ook munten voor slaan, om Pompeius' reputatie nog verder te ondersteunen. Onder andere door steun van zijn politieke bontgenoot Cicero wist hij ook nog een groter commando toegewezen te krijgen met de Lex Manilia. Zelfs toen hij dood was, stierf Pompeius' reputatie niet met hem. Zijn zoons konden nog steeds van zijn aanzien profiteren. Zelfs Caesar durfde zijn overwinning op Pompeius niet openlijk te vieren uit angst voor retalliatie vanuit het volk. Een belangrijke kanttekening om hierbij te zetten is dat deze reputatie natuurlijk niet alleen is ontstaan door Pompeius' campagne tegen de piraten. Hij heeft na deze strijd ook successen gehad als gevolg van de *Lex Manilia* en werd in de burgeroorlog tegen Caesar gepresenteerd als de beschermheer van de Republiek. Toch was Gabinia een enorme stap in Pompeius' carrière en had hij al zijn andere successen en posities wellicht niet behaald zonder deze ene wet.

Conclusie

De piratenjacht als gevolg van de Lex Gabinia is een bijzondere gebeurtenis in Romeinse geschiedenis. Sinds de laatste koning uit Rome verbannen was en de Republiek uitgeroepen werd, is er nog nooit één man geweest die niet dictator was, maar toch zo ongelofelijk veel macht kreeg, zo'n grote legermacht mocht bevelen en imperium had in zo veel gebieden. Toch kreeg Pompeius, ongeveer 40 jaar voordat Augustus de eerste keizer van Rome werd, deze haast keizerlijke macht. De Lex Gabinia is dan ook een onderwerp dat vele (oud)historici interesseert. Toch is er nog geen consensus in de academische wereld hoe effectief deze campagne was op het gebied van slavernij, piraterij en Romeinse politiek.

Ten eerste heeft dit onderzoek gekeken naar het effect op de slavernij. Hiervoor moest eerst het effect van piraterij in zijn algemeen op de slavenmarkt gevonden worden. Daar waren enkele problemen bij. Historici zijn het niet eens over de omvang van de Romeinse en specifiek de Italiaanse bevolking. Daarnaast blijven er discussies gaan over de hoeveelheid slaafgemaakten in deze bevolking. De onzekerheid over de slavenbevolking maakt onderzoek naar het relatieve aandeel van piraterij hierin lastig. Verder maakt het tekort aan bronmateriaal onderzoek naar de absolute aantallen slaafgemaakten

door piraterij praktisch onmogelijk. Ook de periode waarin dit onderzoek het aandeel van piraterij poogt te analyseren helpt niet. De enorme veroveringsoorlogen die het Romeinse Rijk sterk laten groeien brachten ongetwijfeld enorme aantallen slaafgemaakten op de markt die het aantal van piraten zou overschaduwen. Toch kan er door het verschil in current en original means van slavernij een antwoord gegeven worden over de effectiviteit van de Lex Gabinia op de slavenmaatschappij van de Late Romeinse Republiek. Als original means verliest piraterij namelijk enorm veel grond aan oorlogsvoering. Deels door de onderdrukking van piraterij en deels door de grote veroveringstochten.

Deze conclusie gaat uit van een succesvolle piratenjacht van Pompeius, maar dat is nog niet zo vanzelfsprekend. Antieke literatuur vormt een narratief waarin Pompeius binnen een zeer snelle tijd de Middellandse Zee als het ware voorgoed redt van piraterij. Bij een kritischere analyse van het beschikbare bronmateriaal lijkt de campagne significant minder succesvol dan hij, vooral door Cicero, gepresenteerd wordt. Vijf jaar na zijn oorlog met de Ciliciërs worden er alweer piraten op de Middellandse Zee gesignaleerd. Zijn 'geniale' oplossing lijkt ook slechts een tijdelijke oplossing te zijn geweest. Dezelfde Cicero, die hem eerst de hemel in prees, vermeldt dat de mensen die Pompeius 'een nieuw leven gegeven heeft' toch weer de zeeën onveilig maakten. Ook blijft piraterij een valide argument en een valide voorbeeld in politiek en filosofie, wat betekent dat piraterij bekend blijft bij de gemiddelde burger. Nu klinkt het alsof de campagne van Pompeius volledig ineffectief geweest is, maar dat is ook niet waar. Misschien wel het grootste probleem voor de Romeinen, de geblokkeerde graantoevoer, is vanaf Gabinia weer volledig vrij. Hierna werd hij ook veilig gehouden door Pompeius, die de beschermheer van de graantoevoer wordt.

En de positie van beschermheer van de graantoevoer is niet het enige wat Pompeius aan zijn oorlog verdient. Hoewel zijn politieke positie en reputatie na de piratenjacht niet volledig te danken zijn aan de Lex Gabinia, hij heeft namelijk al genoeg militaire en politieke overwinningen achter de rug op dat moment, is het toch een enorme bevordering voor hem geweest. Naast zijn positie als de bevrijder van de zeeën en beschermheer van het graan, heeft Pompeius ook nog een enorme machtsbasis in de oostelijke provincies overgehouden aan de oorlog. Als gevolg van Gabinia kreeg hij ook nog eens het commando tegen Mithridates, met alle prestige die hij daar aan overgehouden heeft. Ook na zijn dood bleef zijn reputatie zijn zoons helpen en zijn vijanden in de weg zitten. Al met al is de piratenjacht als gevolg van de Lex Gabinia dus zeer effectief geweest. Wellicht weten we niet hoe het de slavenmarkt beïnvloed heeft en weten we ook niet in hoeverre de campagne echt effectief geweest is tegen piraterij op de lange termijn. Toch heeft de Lex Gabinia de Romeinse bevolking van hongersnood gered en heeft het de reputatie van Pompeius enorm bevorderd. In de ogen van de Romeinen was hij oprecht Pompeius Magnus.

Bibliografie

- Anderson, J. L., 'Piracy and World History: An Economic Perspective on Maritime Predation', *Journal of World History* 6:2 (1995) 175-199.
- Andreau, J. en Descat, R., *The Slave in Greece and Rome* (Madison 2011).
- Beek, A. L., 'The Pirate Connection: Roman Politics, Servile Wars and the East', *TAPA* 146:1 (2016) 99-116.
- Bradley, K., 'Slavery in the Roman Republic' in: Keith Bradley en Paul Cartledge eds., *The Cambridge World History of Slavery* (Cambridge 2011) 241-264.
- Brunt, P. A., *Italian Manpower, 225 B.C.-A.D. 14* (Oxford 1971).
- Crawford, M. H., 'Republican Denarii in Romania: The Suppression of Piracy and the Slave-Trade', *The Journal of Roman Studies* 67:1 (1977) 117-124.
- Day, S., 'The Date and Scope of M. Antonius Creticus' Command against the Pirates', *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte* 66:3 (2017) 298-330.
- De Souza, P., *Piracy in the Graeco-Roman World* (Cambridge 2002).
- Frank, T., 'Roman census statistics from 225 to 28 B.C.', *CP* 19:1 (1924) 329-341.
- Gabrielsen, V., 'Piracy and the slave-trade' in: A Erskine eds., *A Companion to the Hellenistic World* (Oxford 2003) 389-404.
- Garlan, Y., 'War, Piracy and Slavery in the Greek World', *Slavery and Abolition* 8:1 (1987) 7-21.
- Harris, W. V., 'Towards a Study of the Roman Slave Trade', *Memoirs of the American Academy in Rome* 36:1 (1980) 117-140.
- Harris, W. V., 'Demography, Geography and the Sources of Roman Slaves', *The Journal of Roman Studies* 89:1 (1999) 62-75.
- Kay, P., *Rome's Economic Revolution* (Oxford 2014).
- Lewis, D. M., 'Piracy and slave trading action in classical and Hellenistic Greece', *Mare Nostrum* 10:2 (2019) 79-108.
- Little, B., *Pirate Hunting. The Fight Against Pirates, Privateers, and Sea Raiders from Antiquity to the Present* (Lincoln 2010).
- Lo Cascio, E., 'The size of the Roman population: Beloch and the meaning of the Augustan census figures', *The Journal of Roman Studies* 84:1 (1994) 23-40.

- Ormerod, H. A., *Piracy in the Ancient World* (Liverpool, Londen 1924).
- Patterson, O., *Slavery and Social Death: A Comparative Study* (Cambridge 1982).
- Scheidel, W., 'Finances Figures and Fiction', *The Classical Quarterly* 46:1 (1996) 222-238.
- Scheidel, W., 'Quantifying the Sources of Slaves in the Early Roman Empire', *The Journal of Roman Studies* 87:1 (1997) 156-169.
- Scheidel, W., 'Human Mobility in Roman Italy, I: The Free Population', *The Journal of Roman Studies* 94:1 (2004) 1-26.
- Scheidel, W., 'Roman slave supply' in: Keith Bradley en Paul Cartledge eds., *The Cambridge World History of Slavery* (Cambridge 2011) 287-310.
- Shaw, B. D., 'Bandits in the Roman Empire', *Past & Present* 105:1 (1984) 3-52.
- Stone, S. C., 'Sextus Pompey, Octavian and Sicily', *American Journal of Archeology* 87:1 (1983) 11-22.
- Vlassopoulos, K., *Historicizing Ancient Slavery* (Edinburgh 2021).
- Welch, K., *Magnus Pius; Sextus Pompeius and the transformation of the Roman republic* (Swansea 2012).

Antieke Literatuur

- Appianus, *Μιθριδάτειος* (Brian McGing, *Roman History* (Londen 2019)).
- Augustus, *Res Gestae* (Frederick W. Shipley, *Compendium of Roman History* (Londen 1924)).
- Caesar, *Bellum Civile* (Cynthia Damon, *Civil War* (Londen 2016)).
- Cassius Dio (Earnest Cary, *Roman History* (Londen 1917)).
- Cicero, *De Officiis* (Walter Miller, *De Officiis* (Londen 1913)).
- Cicero, *Epistulae ad Atticum* (D. R. Shackleton Bailey, *Letters to Atticus* (Londen 1999)).
- Cicero, *Pro Flacco* (C. Macdonald, *In Catilinam I-IV. Pro Murena. Pro Sulla. Pro Flacco* (Londen 1977)).
- Cicero, *Pro Lege Manilia* (H. Grose Hodge, *Pro Lege Manilia. Pro Caecina. Pro Cluentio. Pro Rabirio Perduellionis* (Londen 1927)).
- Cicero, *Pro Rabirio Postumo* (N. H. Watts, *Pro Milone. In Pisonem. Pro Scauro. Pro Fonteio. Pro Rabirio Postumo. Pro Marcello. Pro Ligario. Pro Rege Deiotaro* (Londen 1953)).

Cicero, *Tusculanae Disputationes* (J. E. King, *Tusculan Disputations* (Londen 1945)).

Livius, *Periochae* (Alfred C. Schlesinger, *History of Rome. Summaries, Fragments Julius Obsequens* (Londen 1967)).

Lucanus (J. D. Duff, *The Civil War* (Londen 1928)).

Munten

RRC 426/4b.

Websites

ICC Commercial Crime Services, <https://www.icc-ccs.org/piracy-reporting-centre/live-piracy-map> (geraadpleegd 5 april 2022).